

ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНА СПАДЩИНА Б. А. КРУГЛЯКА

3 травня 2009 року виповнюється 75 років від дня народження Бориса Абрамовича Кругляка (1934–1996) – відомого українського ученого, доктора історичних наук, професора, члена Нью-Йоркської Академії наук. Життя його було сповнене різних випробувань, скорбот, починаючи із самого дитинства. Під час німецько-фашистської окупації рідної Житомирщини він евакуювався в місто Свердловськ, рано став напівсиротою (батько загинув в 1942 році під Сталінградом). Після повернення з мамою на Батьківщину в його свідомості і серці залишилися побачені картини наслідків війни в Україні.

У 1951 році він вступив на історичне відділення історико-філологічного факультету Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка. Відомий вчений Л. А. Коваленко залучив студента до науково-дослідної роботи, до пошукової діяльності в архівах.

Після закінчення інституту Борис Абрамович деякий час працював у Бистрицькій середній школі Ружинського району Житомирської області, а після служби в армії – в школах Житомира. Водночас він працював спочатку керівником туристичних кружків в обласній дитячій екскурсійно-туристичній станції, а потім завідувачем відділу туризму Палацу піонерів і школярів. Це сприяло глибокому вивченню історії рідного краю.

Увагу дослідника привертало краєзнавство, а також історія Польщі, українсько-польсько-французькі відносини, життя та діяльність відомих осіб у вітчизняній історії. Перша публікація його з'являється в газеті «Радянська Житомирщина» (1962), і відтоді Борис Абрамович стає постійним автором рубрики «Край рідний».

У 1968 році з'являється його перша замітка в «Українському історичному журналі». Тоді ж Б. А. Кругляк зустрівся з членом-кореспондентом Академії наук України І. О. Гуржієм, який запропонував йому працювати з проблеми

розвитку торгівлі на Україні в перші десятиліття після реформи 1861 р. Будучи пошукачем відділу історії капіталізму Інституту історії АН України, він активно працює над темою своєї роботи, під науковим керівництвом цього відомого ученого, а після його смерті допомогу у завершенні роботи надали українські історики Ф. Є. Лось, І. С. Слабєєв і відділ історії капіталізму.

У 1977 році Борис Абрамович захистив кандидатську дисертацію на вченій раді в Інституті історії АН України і отримав наукове звання кандидата історичних наук.

Коли він вирішив перейти на викладацьку роботу у вищу школу, знаходилося достатньо багато причин для відмови йому як людині не української національності. Партійно-бюрократична система фактично не дозволила йому працювати у вузах Житомира та України. У 1978 році Б. А. Кругляк після обрання його на посаду доцента виїхав до міста Сизрані, де почав працювати у філіалі Куйбишевського(нині – Самарського) політехнічного інституту. Там він зарекомендував себе як учений, педагог і організатор. У 1983 році він став деканом механічного факультету, а в лютому 1984 року був обраний завідуючим кафедри суспільних (гуманітарних) наук [1].

Борис Абрамович друкував свої статті та повідомлення на сторінках «Українського історичного журналу» з проблем формування та розвитку внутрішнього ринку, у наукових збірниках «Вітчизняна історія» (видання Інституту історії АН України), «Історія народного господарства та економічної думки» (видання Інституту економіки АН України), міжвузівському республіканському збірнику Харківського університету, а також журналі істориків Росії «Отечественная история». Ці статті були присвячені різним проблемам економічної історії: джерелам з історії розвитку внутрішньої торгівлі на Україні в 60-90-х роках XIX ст.; ярмарковій та базарній торгівлі на Україні в період капіталізму; промисловим монополіям; внутрішній торгівлі на Україні на початку XX ст.; дослідженню економічних передумов першої російської революції; ролі та місцю кооперації у внутрішній торгівлі на Україні в епоху імперіалізму; монополіям в легкій і харчовій промисловості наприкінці

XIX — на початку XX ст.; товарним біржам в Російській імперії; соціально-економічній політиці Б.Хмельницького [2–12].

У 1992 році у видавництві університету Самари вийшла монографія «Внутрішня торгівля в Росії в кінці XIX — початку XX в. На матеріалах України». У ній досліджуються усі форми внутрішньої торгівлі в умовах імперіалізму, дається аналіз розвитку, місця і ролі цієї важливої галузі народного господарства, визначено основні її тенденції на українському ринку, показано значення позитивного досвіду цієї галузі економіки для побудови незалежної України; участь монополістичного капіталу у внутрішній торгівлі, його торговельно-збутова діяльність; висвітлюються розвиток стаціонарної торгівлі (монополії, торговельні обіги та асортимент товарів), ярмаркової та базарної торгівлі (їх ролі та місця у системі внутрішньої торгівлі), торговельна діяльність кооперативів та земств. Підкреслюється, зокрема, що роздрібні ярмарки та базари не тільки займали значне місце в економічному житті своїх районів, але й були центрами, де закуповувались та формувались великі партії сільгосппродукції, кустарних виробів, які відправлялись у сусідні та віддалені райони або на експорт. У торгівлі в період столипінської аграрної реформи приймали активну участь кооперативи; незважаючи на обмежені можливості в умовах російського капіталістичного виробництва, їх діяльність, на думку автора, нерідко приносила позитивні результати [13].

В серпні 1992 року Б. А. Кругляк повернувся до рідного міста і почав працювати доцентом кафедри економіки та організації виробництва філіалу Київського політехнічного інституту. Йому запропонували викладати курс «Теорії економічних вчень» та політекономію. 1 липня 1993 року він очолив кафедру соціально-політичних та гуманітарних наук, а в жовтні став завідуючим кафедри економіки Житомирського інституту підприємництва та сучасних технологій. Щодо його подальшої історико-економічної діяльності необхідно зазначити, що він був автором карт з економіки до атласу Волині, розроблених у Волинському державному університеті імені Лесі Українки, підтримував постійні науково-творчі відносини з Інститутом історії АН

України, співробітничав з відділом народного господарства Інституту економіки АН України. 28 січня 1994 року на засіданні спеціалізованої ради Інституту історії АН України він успішно захистив докторську дисертацію [1].

Після смерті Б. А. Кругляка були надруковані «Нариси з історії технічної освіти на Житомирщині» (Житомир, 1997), колективне дослідження яких було започатковано ним за його життя.

Він був першим науковим керівником українських істориків, які працюють нині у Житомирському державному університеті імені Івана Франка та інших установах. В. Б. Молчанов успішно захистив у 2000 році кандидатську дисертацію на тему «Життєвий рівень міського населення Правобережної України на початку ХХ століття» і зараз активно продовжує свої дослідження у цьому напрямі, видавши монографію і працюючи старшим науковим співробітником відділу історії України ХІХ – початку ХХ ст. Інституту історії України НАН України. Крім того, у співавторстві з Б. А. Кругляком ним було видано начальний посібник «Історія економічних вчень» (Житомир, 1998, 2001). Кандидатські дисертації захистили також В. О. Венгерська («Розвиток кредитно-банківської системи на Правобережній Україні у другій половині ХІХ ст.»), І. І. Ярмошик («Волинь в історико-краєзнавчих дослідженнях ХІХ–ХХ століть»).

Автор цієї статті також глибоко вдячний Борисові Абрамовичу Кругляку і шанує його пам'ять як доброї, щирої людини і свого першого наукового керівника кандидатської дисертації «Вплив столипінської аграрної реформи на соціально-економічний розвиток Правобережної України (1906–1914 рр.)».

Література:

1. Борис Абрамович Кругляк // <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
2. Кругляк Б. А. Джерела з історії розвитку внутрішньої торгівлі на Україні в 60-90-х роках ХІХ ст. // Архіви України. — 1971. — № 5. — С.88 — 91.
3. Кругляк Б. А. Ярмаркова торгівля на Україні в період капіталізму // Український історичний журнал (далі – УІЖ). — 1974. — № 3. — С.36 — 43.

4. Кругляк Б. А. Розвиток капіталістичних форм внутрішньої торгівлі на Україні в 60-90-х роках XIX ст. // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. — Вип. 14. — К., 1980 — С. 48 — 53.
5. Кругляк Б. А. Промислові монополії і внутрішня торгівля на Україні // УІЖ. — 1986. — № 10. — С.81 — 90.
6. Кругляк Б. А. Роль і місце внутрішньої торгівлі в системі експлуатації робітничого класу царської Росії на початку XX ст. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. — Вип. 13. — К., 1987. — С.56 — 58.
7. Кругляк Б. А. Проблеми дослідження економічних передумов першої російської революції // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. — Вип.14. — К., 1988. — С.59 — 60.
8. Кругляк Б. А. Роль і місце кооперації у внутрішній торгівлі на Україні в епоху імперіалізму //Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. — Вип. 23. — К., 1988. — С. 50 — 55.
9. Кругляк Б. А. Монополії в легкій і харчовій промисловості і внутрішня торгівля на Україні в кінці XIX — на початку XX ст.// Питання історії СРСР. Республіканський міжвідомчий науковий збірник. — Вип. 36. — Харків, 1991. — С.110 — 117.
- 10.Кругляк Б. А. Товарні біржі в Російській імперії // УІЖ. — 1992. — № 2. — С.58 — 64.
- 11.Кругляк Б. А. Ярмарочная и базарная торговля в конце XIX — начале XX века (На материалах Украины) // Отечественная история. — 1993. — № 2. — С.165 — 175.
- 12.Кругляк Б. А. До питання соціально-економічної політики Б.Хмельницького // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. — 1996. — № 3. — С.26 — 30.
- 13.Кругляк Б. А. Внутренняя торговля в России в конце XIX — начале XX в. На материалах Украины. — Самара: Изд-во «Самарский ун-т», 1992. — 191 с.